

Ада-чуртун Улуг дайынын чылаарында Совет Армиянын мурнуна улуг ачы-хавыялыг болганы, эрес-маадыр чоруктары кылганы дээш база төрүттүнгөн хунууден бээр алдан харлаанынга хол-баштыр армия генералы Иван Григорьевич Павловскийге СССР-нин Дээди Советинин Президиуму Совет Эвилелинин Маадыры атты Ленин ордени, «Алдын Сылдыс» медалы-биле катат тывыскан.

(СЭТА).

ССРЭ-нин камгалал
министри А. А. Гречконун
Пакистанга баары

Пакистаннын камгалал министри биче адмирал А. Р. Ханнин чалаанын өзүгаар СССР-нин камгалал министри, Совет Эвилелинин Маршалы А. А. Гречко бо чылын марттын баштайгы чартында Пакистанга найыралдыг ааллашкын кылып баар.

(СЭТА).

Өртөө 2 көп.

НИИТИ БИЛИГ ШКОЛАЛАРЫНЫҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

К. С. ШОЙГУ,

СЭКП Тыва обкомунун секретары

Сес чыл өөредилгезинин дугайында Хоойлуну күтүсүр дээш база бүгү-ниинин ортумак өөредилгезинче шилчиринге белеткел талазы-биле бистин республиканын школаларында элээн чедикшиинер бар. Ниити билгик школаларында өөреникчилер санынын талазы-биле улус ажил-агый планы бо өөредилге чыгынын эгизинде күөсеттинген турган. Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Огуз районнарын партия, совет органныр болган школа коллективтеринин эки ажилынын түнелинде школа пазылыг бүгү уруглар өөредилгеде хаара туттунган. Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Тожу районнар 9-ку класска күлөп алырыннын планын ажай күөсеткен.

1968—69 өөредилге чыгынын ийги чартын чоруп турар. Школанын өөреникчи бүтүтүн өөредилгени доостуруп, дараазынын класкыне шилчирин дээш шугуруг ажиллаар соругла башкылар коллективтеринин мурнуна салынган. Өөредилге чыгынын бирги чартында элээн кой школанын өөредилгени ара катган. Кызыл хоорай Советинге хамаарылгалыг школаларда өөредилге чыгынын эгизинде 33 класкы өөреникчи барган, а бирги чартык чылда 1—8 класктан 26 өөреникчи түтүп чоруткан. Устүнде алаанымыс Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарын чамык школаларында 34 өөреникчи өөредилгени катган. Бүгү-ниини өөредилгезинин дугайында Хоойлуну күтүсүр дээш сатын салышкыннын колкатканын керетин оон толгарлы-ыр.

Өөредилгени катган өөреникчилерин школа-же мугилер тематкага алышкан, 8-ки класс доо-

зарларын ортумак өөредилгеде хаара тударын партия, совет органныр, школа улуртуктарын боттандыраар ужурулуг.

Өзүп олурар анык салгалдын ортумак өөредилгеде оруу чугула ниити билгик школалары эвес дээрли чугаажок. Ортумак эртемени чедип алырынга техникумнар, профессионал-техник-тинг үчилешелер база тускай ортумак өөредилге черлери болган аныктарнын кезекши болган бот-өөредилге школалары база улуг рольдуг. Ий-чалла-да өөреникчилерин ортумак школа доор-дарына шилтирлуг рольду ойнар чер школа болур дээрли айтыр чугула.

Ортумак өөредилгени чедип алырынга кол чугула доордун өөредилгени болган кижизилдиг-леип шынарын бейдери болур. Бүгү-ниинин ортумак өөредилгени боттандыраар-биле калы өөреникчилерин, эртеменин үнелешер-биле чепселээрли, коммунисттик бейик медреселит чорукка оларын кижизилдери болган амылгалта, профессия шилтип алырынга уругларын белет-кээрли СЭКП ТК-ның болган СССР-нин Министе-лер Чавулеинин школа дугайында доктаалын-да чангыс соругларын айтырлары деп көргөн.

Өөреникчилерин хей кезинин билги шы-рак школаларда сес чыл өөредилгенин Хоой-лузу-даа, ортумак өөредилгени калбарты-даа чедикшиинин бооп турарын практиканда изен.

Ычанган өөреникчилерин билгинин шына-рынга аналитик кылыр конугу чугула.

Бирги чартык чылын түнелдери-биле алыр-га, Тандынын Хову-Аксы, Владимировка ортумак база Берёзовка эге школалары (директорлары В. А. Барган, Т. Н. Агапова, Л. И. Залан), Кы-зылдын № 4, 8, 10 база Кара-Хаак школалары (директорлары В. А. Пожидаева, В. И. Пугачев, П. И. Шенетовская, А. С. Мадыр), Каз-Хемик Укел-Аксен (директору Ю. К. Долгих), Барыын-Хемчиктин Аангаты (директору О. Д. Сат), Улуг-Хемин Кара-Тал (органекция В. Н. Огнеса) болган өске-даа школаларда уругларын билги шынарын.

Ниити-биле республикада 349 башкы өөре-никчилерин долу шынарлыг өөредилгени чедип алган. Чөөн-Хемчикте Л. М. Чоолу, В. Д. Сат, Л. Т. Балган, Кызылда Р. К. Нариллова, Ч. С. Сог-ла, Барыын-Хемчикте Р. Ф. Кузнецов, Ч. Ш. Сат, Бай-Тайгада Л. И. Койфман, Р. С. Ойгай иштак башкыларын аана хамаарытырып болур.

Оод-биле чергелештир чамык школаларда, районнарда өөредилгени шынарын чамыкар турары башкыларын ажилынын бир ден-дески эвесин, башкылаанын ажилында чедир кыл-дымай турар чүүлдер барын кереткен турар. Эрткен өөредилге чыгынын бирги чарты-биле дендээр, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Бий-Хем, Тес-Хем, Тожу, Улуг-Хем районнарын школа-

ларында өөредилгени түнели чавыс болган. Тес-Хемин Шурмак сес чыл, Самагалдай ор-тумак (директорлары В. И. Никитин, Н. И. Та-раачин), Улуг-Хемин Торгалыг сес чыл шко-лазын (директору Л. Д. Дажикай), Чаданна-нын № 2 (директору турган Н. А. Бархатаев), Тандынын Элегес ортумак (директору В. А. Бол-гова) школаларында өөредилге денелен эч чавыс болган.

Өөреникчилерин билгини шынаарында бол-ган ийи чымылар чок өөредилгени чедип алы-рын айтырларынын дугайын хей улаа чугаажык келген-даа бис. Бо талазы-биле ажалы башкыларга билдирер болуу дег. Ийчала-даа бо айтырлыг шилтирелер турарына улуг ас-керешинин чок бооп артыпшаан.

1968-69 өөредилге чыгынын бирги чартын түнел турар, бир чамык районнарда школа ди-ректорларынын болган өөредилге эгелектерини-нин чөвүлел хураларын эрттирген. Школа ни-тинге контролду күнелдирер, башкылаанын ажилынын таарымчалыг аргаларын ажилларын чугула дээрли аана база катат чугаажыкшаан. Школа ажилында бар четпестерин чөгүтүр өйүндө керелден көрөс чоруткун ужурунда мындыг төвүлел хураларын эрттирер ужура чедирген.

Билгилерин түнелден баазыны бээр чер эге школа деп санат турар бис. Ийчаламыс эге класстарда өөредилгени элээн бейик денелени-

ге бүдүрөп алаш, школачыларын херек кы-рында билгинин шынарын аналитик көрбөс чорук бисте бар. Тыва АССР-нин Чырмышкын министестволунун чоруктан хыналзалары чүтү көрүскөн дээр, эртеменин үнелешеринин доктаамал курстарын өөреникчиге эге класстарга уругларын өөредип турары ам-даа чепсес дээрли илерээн. Моон түнели 5-ки класка өөредилгеден-не илден алаар. 1968—69 өөредилге чыгынын бирги чартында 4-ку класстарын өөредилге түнелде 86,4 хуу бол-за, беш болган алы класстарын өөредилге түнелде тус-тузуна 82,6 база 82,7 хуу болган. Мындай түнел элээн каш чыл дугузуна көс-түп келген.

Мурнуна өөренип эрткен материалды док-таамал быжыткан, кататтарын хей-хей баш-кылар кичээлге салбайн турар. Тес-Хем баш Бий-Хем районнарда Чырмышкын министр-ствоунун чоруктан хыналзаларын программа өзүгаар материалды өөренип турарына кылдар чорук бар, ол иштак быжытканын чок бооп турары илерээн. Ийчалан орус чыл болган тыва чыл база математика иштак кал эртемени-ге уруглар кошкан билгилит бооп турар. Самагалдай ортумак школаларын 7 «а» клас-кын 13 өөреникчиги шугузу орус чылга хы-налла ажилы күөсүлүп шылаан. Аржаан шко-лазында 2 «б» класкын 7 өөреникчилерин 6 класкы диктантыга багыт демек алган. Ой-ла школанын 8-ки класкын 21 өөреникчиги 20-

(Төңчүзү 2-ги арында).

Төөгүлүг шылгаралга

МӨҢГЕ АЛДАР

ТУРАСКААЛ АЖЫТКАН

Совет Армиянын болган Шериг-Далай Флотунун 31 чыл өөнүн хунууда, февраль 23-те, Исконна Кызыл Армиянын 1916 чылда баштайгы тивелелеринге алдар болдурган ту-раскаал байырлыг байдалга ажиттыкан.

Анаа, Искон дивизионун Кызыл Армиянын баштайгы полктары 1916 чылда кайзерин Германиянын революсту Пётрградке халдан келген шериглерин айтур ташкан. Со-веттер куртуруп анык армиянын дайынчылары тоөгү-лүг баштайгы тивелелерин кызыгаар чок маадырлыг-биле чедип алган. Алдар-сорулгал ол шыгаралга тураскаал кыл-дар хоорайын мурну-чөөн талазында, шыгыны тутуш-кулар болуу турган черге хундүкөөлгө ажилдере Мөңге алдар тураскаалын турскаан. Тураскаал чангына чыскаалдыг хундүлөп тайымчалары тураскаалган. Бейик туз салгынын баштарында — Совет Эвилелин күрүл-сүзү, өөредилгенин аны-дугуна бүтү республикаларын тун-вары.

12 шак. Тураскаал байырдык айдирге СССР-нин Дээди Со-ветинин Президиумунун Даргазынч ордончым, Эстон ССР-нин Дээди Советинин Президиумунун Даргазы А. А. Мюрисен, СССР-нин камгалал министри, Совет Эвилелин Маршалы А. А. Гречко, Совет Армиянын болган Шериг-Далай Флотунун Политиктиг кол эргелелин пачалыгы А. А. Елпшев, СЭКП-нин Искон обкомунун бирги секрета-ры И. С. Густов, СССР-нин камгалал министринин орала-чылары, Совет Эвилелин, шериг адырларын маршал-дары, хей-хей республикаларын болган областтарын тө-лөлөрүн хундүлүг турары, хамааты дайынчы, Ада-чурт-тун Улуг дайынын кижизилдери хоочун дайынчылар, үзүтүрүчү, көдөө ажил-агыйн мурнакчылары, партия, совет, хей-ниини органдарларын талелелерин үтүп келген.

Байырамыга келген аалчылар партия Искон област комитетинин бирги секретары И. С. Густов катт байыр че-дирген.

Кызыл Армиянын 1918 чылда чедип алган баштайгы тив-елелеринге алдар кылдыр тургускан тураскаалды СЭКП Төп Комитетинин болган СССР-нин Министрлер Чөвүлели-нин даасканын өзүгаар СССР-нин камгалал министри, Со-вет Эвилелин Маршалы А. А. Гречко ажиткан.

А. А. Гречко ол тураскаалдыг хундө Совет Армиянын бол-ган Шериг-Далай Флотунун 51 чыл өөнүн хунууда Совет Эвилелин Чепсектиг Күштеринин өмүсөөздөн Армия биле Флотун дайынчыларында, Искон, Нарва чоотуга бо-ган тулушкунуларын кижизилдеринге, Исконун турт-кандарына солдат байыр чедирген.

Төөгүлүг ол черлерге 51 чыл мурунда кызыл-шеригин отрядлар шыгыны тулушкунуларга баштайгы дайынчы шыгаларын кызыл дайынчы, Олар пролетар революция-лык кавалы — Петроград хоорайын эжелеп алыр деп ордончыл келген кайзерин шериглерге күчүзүл согуш-куннарын таарыштырган деп министр тугаалаан.

Совет дайынчылар В. И. Ленинни төртүтүнгөн хунууден бээр 100 чыл болурун үтүкүрүткө белеткеминшаан. Төрөн түртүп мурнуна боттарынын хүлөөлгенин алдарыг, тө-лөтүн-биле күөсүр дээш, политиктиг, шериг билгилерин эрес-шудургу шилгөөлү ат турар. Кызыл Армиянын баш-тайгы тивелелеринге алдар кылдыр бөгүн ажилын турар тураскаал улустун мурнуна оон ачы-хавыяларын бейик-биле үнелээн, бистин дайынчылыктын маадыр-шуду-ругузун үлөтөр-чижок болур. Ол тураскаал социалист-тер Төрөн чурт доо адырдыг чач-чач тааган үүзе бүдү-рениче, шыгаралдарже совет кижилерин үргүзү кылгарар деп, министр оон кытай тугаалаан.

А. А. Гречко бодунун чугаажыга түнел кылдыр улуг совет улуска, Совет Чепсектиг Күштерге, Коммунист пар-тиялар алдар болдурган байыра салган.

Матинг доолаан. Ленингоолон шериг округунун дайынчылары тураскаал мурну дургаар байыраг марш-биле өрткөн. Искондурга биле оларын аалчылары тураскаалга чечектер салган. Ол тураскаал 47 метр дурттуг, үш кырыг суурга богу берген. Бейик үнтен солдат чылда дег көсүтүр турар.

(СЭТА-ны көрр).

МААДЫР ИЕЛЕРГЕ БАЙЫР

Он болган оон-даа хей уругларын тө-рөз, кижизилтик иелерге СССР-нин Дээ-ди Советинин Президиумунун 1969 чыл-дын февраль 18-те үлүктүр Чарым-биле «Маадыр-ие» атты тывыскаан, оларын «Маадыр-ие» орден-биле шапкан, оларга СССР-нин Дээди Советинин Президиуму-нун бижини тывыскаан. Оон ийчала Тыва АССР-дин тивелелерин:

1. Сандым Хорлу Чугулунов — Танзы районун Бур-чер суурунда өл-бүзе эээн.
2. Серен Дежит Кыргыснова — Эркин районун «Мөр» колхозунда колхозчузу.

Тамара Семеновна Готированы Ак-Доуракта бодунун эр-релин мергежилиг мастери деп бүдүе биш. Дашкык белгелер даярдынын мастери эе 7 чыл ажилдаан. Ам ол бейикчи. Чамыкар оон ажилы сеткил залымшык-биле үлөшүр турар, төб-ниини ажилына ол ишкелчилер-нин бирээ.

Оон өөрү оон ажилы чоннар депутаттарынын, ре-бон Советинин депутаттыкка кандидат кылдыр депшичкен. ЧУРУКТА: Т. С. Готирове ажил үзгиде.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ ФОТОЗУ.

Соңулдага утнуштур

Чоокта чач Улуг-Хем ра-йонун «Х Улуг хураа» ко-лохунда парток агитаторлар-нын семинарын эрттирген. Оон кижизилдери «Совет соңулдага системазы делегел-де эңне демократыг систе-ма». «Соңулдага Түрүмүнч кол-дол принциптери», «Со-вет куруенин түрүзү бол-ган оон Улуг-Хем районун», «Совет хамаатарынын ар-гелери болган хүлөөлгелери», «Совет судтун принциптери»

болган өске-даа темаларга лекцияларын дыдаан. Колхозта лекторлар болуу-кун мыркак билгилит кижизилдери башкылар Х. Дав-оод, А. Ондар, ферма эргеле-чиси С. Огуз, кезижок шко-ланын башкылары А. Шан-наа, А. Денер-оол олар лек-цияларын көчүтүр, семинар-нын ажилына иденкейлиг кырышкан.

Семинарга эки ажилдыг агитаторлар дурдугаажы со-лукшкан.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Белен болур

Барыын-Хемчик районун колхоз, совхозтары чамы талыктаа крер тракторлар-нын 61, трактор анданыла-рынын 83, селскаларын 74,3 хууун септен алган.

«Болжовин» колхоз, «Дон-Терезин» совхоз бүгү трак-торларын болган трактор ан-даныларын белен болган техниканын шугулуна тур-гускан.

Бистин юор.

БЕШ ЧЫЛДЫ ХУУСАА БЕТИНДЕ

Кызылчыларнын социалистиг хүлээлгелери

Беш чылын дөртүк чымынга кирип тура база В. И. Ленинни төртүтүнгөн хунууден бээр 100 чылдыг, Совет Тыванын 25 чыл оонга чедикшиинин ужуражыры-биле белеткеминшаан, Кызыл хоорайнын ажилы чоннары дараа-зында социалистиг хүлээлгелерин ап тур:

УЛЕТНУР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

1969 чылда уллетнур продукциянын сайгарарынын планын хуусаа бетинде, декабрь 24-те күөсүр болган чыл пал-нылдан ажыр 640 муң рубльдин продукциянын сайгарар. Уллетнур бүдүрүлгенин хемчээлинин өөдөсүн 1968 чыл-да турганынга удур 11,6 хуу өстүрерин халдырар.

1969 чылда пландан ажыр 15 муң тонна хөмүр-дашты, 2 миллион киловатт-шак электрэнергияны, 2 муң кубометр дилит материалдарын, 800 эң хөм болган класкы илкти, 15 муң тонна кобаска кылмажыларын, 21 муң тонна кондтер кылмажыларын турар.

Күш-ажылды эртеме үлөшкөн органдарларын шилгөө-лүп алганынын, бүдүрүлгө чорудууларын механастары-нын күөсүн-биле күш-ажылды бүдүрүлгүзүлүг планга удур 2,4 хуу бедилер.

Пландан ажыр 150 муң рубльдин орулгалын кирип алыр. Чаартыкты сапаларын шилгөөлүп ап турган, чылда 85 муң рубльдин камгалгазын алыр.

АВТОМОБИЛЬ ТРАНСПОРТУНУҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Чүкк сөөртүрүп чыл планын хуусаа бетинде декабрь 26-да чедир. Пландан ажыр 34 муң тонна чүккү сөөрт-түн чедир.

Совет Тыванын 25 чыл болганынын хунууда төс айтын бүдүрүлгө программанын айтыкан хуусаазында үш хоону мурнап күөсүткен турар.

Күш-ажылды бүдүрүлгүзүлүг планга удур 1,8 хуу бедилер. Чыл дугузуна 350 муң литр кыпар чүдүлү, 730 компет моторинаанын кампан алыр. Кыпар чүдүлү, авторе-анины, арткы кескертки, электрэнергияны кампан ал-ганынын күөсүн-биле кампалагыч депини фондугу тур-гускан, оон түтүн 75 муң рубль чедир. Пландан ажыр 150 муң рубль орулгалын кирип алыр. Чүстөн элээн өсөс чаартыкты сапаларын бүдүрүлгө шилгөөлүп алыр бол-ган оон күөсүн-биле чылда кампалагыч 17 муң рубль чедир.

ТУДУГ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Хоорайнын тудуг органдарларын тудуг-монтаж ажил-дарын чыл планын декабрь 29-та күөсүлүр. Тудугта күш-ажылды бүдүрүлгүзүлүг планга көрүнүлгөшүн 1969 чылда 12 хуу бедилер. Тудуг-монтаж ажилдарын бот-үнелен планга удур 0,5 хуу чилелер. Укел чедип муң рубльдин ту-дуг материалдарын кампан алыр. Чаартыкты сапаларын бүдүрүлгө шилгөөлүп алганынын күөсүн-биле чылда 25 муң рубльдин кампалагыч чедип алыр.

1969 чылда Кызылдың электростанциязыга 6 муң киловатт-шак күчүзүлүг бешки турбогенераторун, Черби суурга күбүтү, «Орбита» дээр станцияны турар. Политбюромын-ки башкынын база политбюромын ажилалга кирир. Най-бырал күдүмчүлүгүни пилти шугу 23760 дөрбөлчүн-метр ав-томашина оруун, ветбалабораторияны турар, тудуг мате-риалдары кылдар заводтун бирги элчезин, «Кок-Тей» совхозаа күш кылаанын, чуурга ишкелер скалды база туртталга ба-жынарларын турар, 1300 тонна ишкир картофель кагазалаар 2 черин, 52 одуттуг столоваяны болган 14 муң дөрбөлчүн метр туртталга шугуун ажилалга кирир.

ХООРАЙНЫҢ ПАРТИЯ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫ

В. И. Ленинни төртүтү-нгөн хунууден бээр чус чыл бо болуруна белеткемин-шаан, 25-е аяктыненин хунууда калчар чоруп турарында дугайында айтырды Кызыл хоорайнын партия актив-ниги хуралына чугаажыкан. СЭКП хоорайнын секретары эл В. Б. Добромослов хоора-йын бүдүрүлгелери болган тудугтары ленинчи юбилейге алдар болдурган бүгү улустун социалистиг чарымжыга кир-жиш турган, ажил-ишче ба-гай эвес өртүгүлүгүлүг бол-ганын демгөөсүн. 1968 чыл-да уллетнур продукциянын сай-гарарын, автономиялыг тран-спорту чүккү сөөртүрүчү, күш-ажылды бүдүрүлгүзү-лүг бө илеринин талазы-биле планын оваллаагарын болган социалистиг хүлээлгелерин күөсүткен. Уллетнур болган транспорт бүдүрүлгелери бир миллион хөре рубль орулгалы планга көрүнүлгөшүн ажыр кирип алган. Тудуг органи-

зациялары 1968 чылда тудуг-монтаж ажилдарын хем-чээл мурнуу чыгымын-дан улгатырган.

1968 чылда алган социали-стиг хүлээлгелерин «Кызыл-Ха-вак» шахтанын дарааныга кампаладыкан.

Улуг-Хем иштак ажил-агыйн чыгынын «Кызыл-Ха-вак» шахтанын дарааныга кампаладыкан. Улуг-Хем иштак ажил-агыйн чыгынын «Кызыл-Ха-вак» шахтанын дарааныга кампаладыкан. Улуг-Хем иштак ажил-агыйн чыгынын «Кызыл-Ха-вак» шахтанын дарааныга кампаладыкан.

Партия активинин кижизил-дери, чугаажыкан айтырды талазы-биле сапал бергенер ленинчи юбилейге алдар бол-дурган чарымжыг, социали-стиг хүлээлгелерин күөсүткен. Кызылдың көчүп чоруп механастарында колхозна-лы болган оон-даа өске кол-лективтер ажыр күөсүткен-нер.

Илеткеги оон-биле калы чамык партия органдары-лар болган бүдүрүлгелерин удртукчулар ажилчыларын күш-ажылды болган по-литиктиг иденкейлиг көдүрү-лүг, бүдүрүлгө чогалдык бол-ган чаартыкты чүүлдерин

ашкы

ашкы

НИИТИ БИЛИГ ШКОЛАЛАРЫНЫҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

(Төмүрү, Эгиз 1-ги арында).
ан, 10-гу класста 7 өреникчилик 6-шы математикага кыналда ажыда кууестеон. Школачылардын билинин шынырын чавыз үстүндө багыттардан-на көсү-дүр.
Башкы бурзунге, улурутук бурзунге негелден куштелдирер, шоланын партия, профевидел, комсомол болгаш пионер организациаларынын башкарычы ролон бедире, хей-ниитинин школа херезге киржилгезин калбартыр сорулга бистин мурувуста турун турар.
Өрөдилге херезн кижизидилген калдан-даа коорук кылдыр көрбес ужурулг бис. Школа политикандан тамаарышпас дээр буржуа теорияларын сойгалышпаша, В. И. Ленин совет шоланын партиянын принципин ичин үндүргөн. Чырымышкын талаа-биле сьсадеге ол мында деп чугаалаан: «Школа политиканын бистин терезис дээрге база-ла буржуазиянын дүжүр дээр демисел болур, амдыралдан дашкаар, политикандан дашкаар школа дээрге меге чорук болгаш чагынышкын болур деп ажым-биле чугаалап тур бис».

Өзгөнөшкө идеология-биле чинг демисел чорук тур агмы уде шолалар ажылынын политиктиг угаанышкыны онза ужу-дузалыг. 1968 чылым март 29-та Москваны XIX партия конференциясына чугаалыгаш эш Л. И. Брежнев мында деп демдегелген: «Идеология ажылынын дугайын чугаалап тура, чуну-даа мурунда, бистин амжатарымын кижизидилгезин дугайын бодап турар бис. Ол дээрге ниити партия, ниити куруне ужу-дузалыг улут херек. Ажы-биле чугаалаарга, ол дээрге бистин ниитилинестин келир уде хөгжүдгезини айтыры болур».

Совет шолалар өренип турар артем бурзунгун программасы өреникчилерин идеялыг кижизидилгезин салдар чедирер. Мындагы өбө-ствоеленине, төөгү, литература мышкан артемир онзагай ужу-дузалыг. Ичинг турбурже бистин шолаларында 60 артемирде чедир өрениейн турарлар база хей дээрин түнелдер көргүзү турар.
Школаларда класстан дашкаар аны-бүрү ажылдар чорутууну турар-даа болза, дыка хей шолаларда оларын шыныры куу болганын өреникчилерге эки дөштүг болбайн турар. Ич-чангаш өреникчилер арасында политиканын аны-ажылын чүткө кичээлдерге эвес, харин класстан дашкаар уелерде эки организациалар онза чугула.
Ам уде бистин шолаларымыс улут политиктиг көтүрүлүшүн болур В. И. Ленинни төрт-түнгенинен бээр 100 чыл онга белеткедин усеине ажылдап турар. В. И. Ленинни амдырал-чурталгалынын болгаш ажыл-чорудугалы-нын үлгөр-чизгезге, чагай мөст-шынарга урууларын кижизидери улут ужу-дузалыг. В. И. Ленинни амжатарын болгаш он дугайында чечен чогаалдарын өрөдилге-кижизидилгелиг ажылдарга калбаа-биле ажылаары, ленинчи музейлери, булуңнары, дегелелери тургузары база ленинчи номчулгаларын организациалары — 60 бүтү улут кижизидилге ужу-дузалыг.

Совет башкы чүткө урууларын кижизидилгезин эвес, ол чон ортузунга партиянын пропагандиз болгаш совет мөст-шынардык бедик негелдеринге уаузу кижизидер дээр идеялыг демиселчи. Бо дугайын эки билдир дыка хей партия организациалары башкыларын полит-өрөдилгезин организациалар талаа-биле улут ажылы кылып турар. Чызылдын, Чызыл-ынды № 1 ортууш шоланын башкылары совет кижилерин эки мөст-шынарга кижизидери-нин талаа-биле айтырылганын теоретиктиг се-минарда өренип турар. Кызылдын № 14 шоланын 48 башкызы В. И. Ленинни «Куруне болгаш революция» деп ажылын өренип турар-лар.

Башкыларын политиктиг өрөдилгезин организациалар турарында чөтөстөр бар. Чөөн-Хемчик-тин Бора-Тайга шолаларында коммунист башкылар марксизм-ленинизмни үндөинерин өренип-ир шолалар өренип турар, он эске башкылар каным-даа өрөдилгеде хаяра туттумаан. Эзрин ортууш шолаларында байдал чокка чедир ындап турган.
Башкыларын идея-теоретиктиг деңгээли бедидип тура, шолаларда методика ажылыне кичээлгенин кошкатыс ужурулг. Чаа програм-малар болгаш өрөдилге плаанынче шипачип турар уде ол мырмаш онза чугула.
Школа амжатарында хей-ниитинин ролу, киржилгези көсүк чери элден турары чугула. Республика типографиясы, апосентелге заводу, № 1 АТБ, коммунал ажыл-агый АТБ-зи, «Эле-гес» совхоз, Чөөн-Хемчиктин «Искра» колхоз мышкан ажыл-агый, буудурулг черлери шефе алган шолаларында бүтү талаалыг дузаны көргүзү келген.
СЭП райкомнары болгаш партия эге организациалары шолаларын өрөдилге-кижизидилге ажылыне ханыл кирер, өреникчилерин билинин шынырыне кичээлгези салыр ужурулг. Бо хундүлг сорулганы ак сеткилдиг күсөдип турар партия организациалары бар-даа болза,

СЭП-ниң Тес-Хем, Би-Хем райкомнары өреникчилер бо айтырыгын барык-ла чугаалышпаша келген. Школа ажылынын дугайын чугаалап тура, колдуунда сентелге, олар мын белеткели мышкан ажыл-агый айтырылганын кичээлгезге ап турган. Уа айтырыгын чугаалаары чугула-даа болза, өрөдилге-кижизидилге ажылынын шыныры, бүтү-ниити өрөдилгезин боттандыра-ры, ортууш өрөдилгезе шилчилге партия организациаларынын кол сорулгаларынын бирээ-зи болур.
1970 чылга чедир бүтү-ниитинин ортууш өрөдилгезинче шилчилгени боттандыра болгай. Аяа чедир чангыс чыл аркан. Кылар ажылдар ам-даа хей. Партия, совет органдарын, башкылар коллективтерин, хей-ниитинин күжүн мөчөпөп турган, ортууш өрөдилгезе шилчилгенин башкылар кылыгында чингиз таарым-чалыг байдалар бар апарган деп чугаалап болур.
Партиянын XXIII съездинин ниити билгиз шоланынын мурунга салган чугула сорулгаларын кууестешпаша, В. И. Ленинни төрт-түнгенинен бээр 100 чыл онга чедиккиниг ужуражыр дээр Тыванын улут өрөдилге ажыл-агыйлары, башкылар коллективтери мөчө он-гаар-даа эвез эвес ажылды кылып чорутарлар.

ИДЕОЛОГИЯ ФРОНТУЗУНУН ДАЙЫНЧЫЗЫ

ЧОНУНГА ЧОРГААРАЛДЫГ

Чөөн-Хемчик районун «Октябрь 30 чылды» колхозун төбү Баян-Тала суурла марксизм-ленинизмни үндөинерин өренип шолалар эш К. Х. Адыбай дөрт чыл пропагандисттер турар. Бо чылын ол школа программанын доозар. Иччангаш дынакчылар өртөн тема бурзун ханызы-биле шингээдип алыр дээр кы-зымаккай кичээлдеп, катал-ташкынын урутулар чорудуп, билинмес айтырылганын та-ймырлажып, билин ап турар. Шоланын сөөгү чылы болганда дынакчылардан негелден пропагандист куш-тедилген.
Кызыл-ол Хертекович про-пагандисттер элден чылын-дан бээр өрөдилгезин шы-ныры ажылдар дээр бүтү кү-жүн салып келген. Кичээлдерге өрөнгө тема бурзун бед-дүн, билинчир-биле тайм-бырлап, көргүзү материал-дын ажылыныче доктамыл кичээлгенин салып, өренип-темын ажыл-агыйын, рай-онуну, республиканын ам-дыралы-биле сыйык хошбар-тыр турар. Кичээлдерини идея-теоретиктиг деңгээли бед-дүн. Көргүзү материалын чаага тамаарыштыр эш Ады-бай боду шыны алыр. Дара-жынын кичээлгезин чаа тема-ны өрөдилгезин эш Адыбай баш бурунгалар белеткенип эгелдэр. Кыска коопсаттер кылып алыр, херэгеттерин номнары номчуру, көргүзү материалдарын белеткел алыр чачылгыт.
Он-биле калы ол чаа тема-ны таймбырларыныче, ды-накчыларын билин бы-жыгларыныче кичээлгезин са-лып келген. Материалды про-пагандист чугаалап турда он-кол-кол чүдүлгенин дынакчы-лар билип ап турар кылдыр чаа чачылгыткан. Таймбыр төг-гөн сөөдүне эгезинде берген айтырылганын суугаар ды-накчылардан алырар. Бир эвес кангыр бир чүтү билинмейн болган таваарында немелде таймбырлар про-пагандист берип турар. Онал-тан айтырылганын алы-биле ту-т-түс дынакчыларга ийне-ле азы ниитин-биле база бер-ип турар.
К. Маркстын — Ф. Энгель-

стин — Ленинни ажылдарында, партия болгаш чак-тын ниитилеринден кангыт чүдүлгенин коопсаттерин, номчурун кичээл санка-ла ол чугаалап берип турары дынакчыларын өрөдилгезе улам ханымын, билин бай-дып турар.
— Дынакчыларын кичи бурзунун онзагай байдал-дын кичээлгезин өренип би-лип албас болза, өрөдилге чедиккиниг болбас — деп, эш Адыбай чугаалап турар. Ол черде шын. Дынакчыларын билинчир деңгээли, со-нуургалын, өренип теманы кайы хире дүргөн азы оожум шингээдип алыр билир пропагандисттер ажылында эр-кеж чугула. Кызыл-ол Хер-текович оларын шунтузун он-загай байдаларын эки би-лир. Ол кичи бурзун-биле кангыт ажылды чорударын, кичме кол кичээлгезин са-лып бодап турар. Шоланын өрөдилгезин чедиккиниг ниити бир үндөини чыла.
Партия пропагандист, идеолог фронтунун дайын-чызы, Кызыл-ол Хертекович бодунга болгаш дынакчылар-га негелденгиз. Чамкык ды-накчылар кичээлдерден чы-дагала чок оозалдар таваар-галар турун келсе, ол дуга-йында партия организациа-лында ханымын, боду он-чылдагаларын илердир. Он-ачылында кичээлден анал-ла оозалдар таваарыгалар чок болу берген. Он чоруткан ажылынын түнелгезинде мар-ксизм-ленинизмни үндөинер-ин өренип шолалар район-да дээр ажылдыг деп санадып турар. Мында 24 дынакчылар эки өренимшаша, колхоз бу-дуртугезинде, хей-ниитинин ажылында идеялыг киржил турар. Оларын иштинде Монгус Мирчин, Донгас Би-че-оол, Оордах Очур-оол, Сат Виктор, Монгус Мирчин кичээлдерге идеялыг бөдүл, долу харымынын берип, эки өрөдилгезин эштерин са-нында кирген.
Политшколаын дынакчы-лары агмы уде философияны улут ханымын-биле өре-нин, кангыт-бир тема арай билинмес хире болза, катал-катал таймбырлажып, эчи-

зинге чедир билип ап турар. Баштай «Философия деп чүдү?» деп темага пропагандист кол кичээлгезин салган. Филосо-фия дээрге бодуштуг, ниити-ледин болгаш угаан-бодал-дыг хөгжүдгезинин талаа-биле эч-не ниити дүрүмнери-ни дугайында артем деп чү-вени билип алганын. Кызыл-ол Хертекович кичээлдерин солун, билинчир болурун-биле чечен чогаал номнары-дан үзүндүлери ачылган келген. Пропагандист өртөн чораш келген. Ажылы чон-нун мыак башкычыны В. И. Ленинни чыла, чуртап турган черинин дугайында дынакчыларга кам узаа со-луу беселелерин кылып берип база чуруттарын көргүсү-лөз.
Пропагандист политиктиг болгаш ниити билин докта-мыл бедилери эркеж чугула. Иччангаш Кызыл-ол Хер-текович яны-бүрү чечен чогаал номнары, солуннары, жур-налдарын номчуру турар. Ол, өртөн чылын Кызылдын баш-кы институтун бот-өрөдилге-биле доктаан. Эш Адыбай чүткө пропагандист эвес, «Би-лиг» ниитилиндин келжигүнү,

Көрүштүг шиметтинген класста шевтерин кеттиген шолаларлар парталарын э-лешкен, башкымы Надежда Никитична таймбы-рын кичээлгезинде дыйчан оралар. Ажылга арга-мере-жени оскен хоочун башкы-зынга уруулар мыак. Ол тема бурзун билинчир, солун кылдыр чугаалап бээр.
Надежда Никитична Не-касова (чурукта) 26 чылда башкылар, келер үеинг сал-гаччыларын төлөттиг кылдыр өрөдил, кижизидилгезин, «Эле-гес» деп өрөдилгезинин терги-ни» деп херек демкээ-биле шапчылган. Кызылдын № 3 шоланында он башкылар турар ийги классчыларын-дан 32 кижинин чээрби үжү доктаамал 4-5 демкээлге өрөдип, билилгенин быжым-биле шингээдип ап турарлар.
О. ОХЕМЧИК.

ӨРЕНИКЧИ БУРЗУН ХАЙГААРААР

Өреникчилерин билинчир чангыс аай эвес бооп турары-нын чылдагаларын чүдөп деп айтырып башкылар коллек-тивтерин дүвүрөдип турар. Башкыларын билинчирге ү-күштүр улут ажыл-херектер-ин башкылар коллективтерин чорудуп турар. Аныак салга-лы коммунист мөст-шынар-га, ханы билилгиз, быжык тура-сөөктүг хамааттар кылдыр өреникчилеринге баш-кыларын, кижизидилгезин

ниң киржилгезин бо хунерде чүдөн артык улут болур ужурулг. Мында хамаарыштыр ту-т-түс шолалар база ху-дээлдерин алышкан болгай. Хууэлгезин кууеселдеп дээр коллективте башкы бурзуу бодуну ажылын ханымын-биле анализтер көргөш, түнелэ үндүрөй келген.
Шолалар чансар үезинде, башкылар чөвүлгелеринге-даа мындагы чугулаи бо-ла ды-нап болур: «Чамкык өреник-

чилер дүргөн шингээдип алыр, өскелери оожум». «Бир өреникчи дүргөн, анынг номчуру, өскези номчулугаа сунуу чок». «Бир өреникчи-нин харымынын дүргөн, өскези үр болзыр». «Ол өре-никчи черле катан олурар» дээр өске-да. Чамкык өре-никчинин «чөтөп-даа» тур-гулаар болгай бис. Моон чы-лагаларын чүдөп? Башкылар-биле сүмелгесидим.
Удун төнүп, өреникчи-нин билин үндөүр үе кел-ген. Чамкык өреникчилерин алыны дугула ниити дем-дек саны хей болур, чүдө дээр-ге олар үргүзүчү хол көдүрү харымылар, идеялыг өре-никчилер-дир. Өске бир өре-никчинин алыны дугула чангыс, ийне-де демек тургу-лаар. Он «идеялыг чок» өре-никчилер дээр бис. Иччаар-га мындагы айтырыг тургу-тунуп келер: «Комкак өре-никчилерин башкы чүдө хей катан айтырбайн турганал?»
Ургүлүч холун көдүрү өреникчилерин туугаска класстын идеялыг чангыс. Мындагы анымыг чиктеп кил-чээлдерге олуршкан, көрүп болур. Уе-шак тамаарыш-биле демги «сүр боданыр» өреник-чин айтырбайн, шынык шолаларын айтырып, ха-рымылар таваарыгалар кон-чүт хей. Дүргөн болгаш хей-нү билип алыр өреникчи-нин сорулганы болбайн аан. Иччалда-даа урууларын ара-зында өрүк, оожум, дилин эвезтери база бар дээрин ут-пас ужурулг бис.
Класстын идеялыг кө-дүрери эки арга, мычалда-даа

ол эки арганы чангыс тала-лап ажылашкан, кошмак, ор-тууш билилгиз өреникчилер-ге кичээлгези салып, шынык өреникчилерге дайыр бол-зувуса, мычкан урууларын билинче мыгал угагыс боор деп бодаар мен.
«Идеялыг чок» өреникчи-лер 5—6 класстарга херетер тынч келбес. Эге класста-га оларын онзагай талаа-ры өренип көрбөй, кичээл-гезин үндүргөндөн шак мындагы байдал тургустуна берген. Эге класстан бээр-ле «оларын» эвез харымынын келгенден өреникчилер бо-дуга бурзун чок бооп ча-чыга берген. Он уржугула өреникчи өрөдүп деңгээли-ден чыдып каап, харын-даа ол-ла класста катан олурар ужура таваарыг.
Башкы кижинин сорулга-чүд дээр, класста өреник-чи бурзунун билинчир де-ңгээли дээр харымынын калдан-даа угагыс. Бай-лаа эртеге өреникчинин со-нуургалын, үк артемир үе-лел билин башкы боду чед-ип алыр ужурулг. Кичээл-дерге яны-бүрү көргүзүлгө, класстан дашкаар номчул-галар, келжээлдер, конкүр-стар, кыдыраштар дегелгези — 60 бүтү чүдүлгө ол артемир ханы билип алырны дугулаар. Шак мычкан урууларын би-лини быжык, оларын идея-лыг бедик-даа болур.

Т. КОЛ,
Азас шоланын башкызы,
Тому район.

Бистин дузавыс база бар

Республика типографиясынын коллектив Кызылдын № 7 шоланын шефе алганан бээр 9 чыл чедип турар. Бистин дузавыстын кол үндөини чүдөп дээр, шоланын өрөдилге-кижизидилге ажылын экижидер болур.
Школа-биле бистин харылзавыстын хевирин кандыгыт? Типографиянын бригада бурзуу кайы-бир класс-биле чарыш-тыг. Бот-боттарынын арасында социалист чарыжыга чүн мылынын мык дугурун ап турарлар. Хууэлгелер кууесел-дин доктаамал ханыар. Он түнелгени шолалар-даа, типогра-фиянын чехтеринге-даа үндүрер. Чарыштын түнелгени үндү-рүп тура чөтөстери илердирер, чанчыл болган. Шолалар-ларын болгаш буудурулгелерин арасында мындагы ха-рылзавыстын агмы улут деп билип турар бис.
Бо шолалар база бир эки чүүл шоланын алдары дээр бай-ырлаалды чыл бурз эрттирп турары болур. Ааа бистин бригадирлерин боттарынын буудурулгезинин чедиккини-рин рапорттар. Школа иштинге эч дээр болган тилекке класс база рапортун дугаар. Шак мындагы ажылдык түнел-гинде өреникчилерин өрөдилгезе харысалгыс бедир, а бистин ажылчыларымыс база-ла ажыл-ини дээр улам чүт-күлүг ажылдап турарлар.
Бистин ажылчыларымыс шолалар доктаамал барып турар. Шолалар эртпип турар негелдерге, ужурашылгаларга, кичээл-дерге-даа ажылчымыс бо-ла бар. Чайгы дыштанылга үезин-де уруулар ногаачымылга ажылында идеялыг дугулап келген. Типографияга быжылган участкту ажаап карантаарына шолалар 6 чыл хире кирип келген. Газоннада

өң-баазын чечектерин суггарып ажаарын уруулар бүдүн чай дугузунда чорудуп турар.
Чайгы дыштанылга үезинде тускай чекти организациалар, ааа шолаларын ажылдап турар бис. Оларга нарын эвес амжатарын дайыр болгаш инструмент ажылды башка-рар. Кылар амжылды шынырыче кичээлгези салып турар бис. Урууларын куш-ажылга чачылгыт кижизиттеринге ол база ужу-дузалыг.
Шөк ажылынын база бир хевир шолалар материалдыг ду-за көргүзүп турарымыс болур. Эзрин иш чыл мурунда эр-тен шоланын алдары дээр байырлагал типографиянын ком-сомолчулары 1100 рубль өртентиг уер хөгжүм хереселдер-ин долу-буле беленге берген. Эстрада орнестрийн херек-селдерин салып алырынга база дузалан бис.
Чайгы дыштанылга үезинде Чери чогулга дыштанылга лагерин организациалар турар бис. Ааа херэгеттиг чөвүлгелер, транспорт аймаан типография коллективин ханды-рып турар. 1967—68 чылдарда бүтү-ле көргүзүп материал-дарын септээрине дузалаштымыс. Чайгытайга, Дус-Хөлге урууларын дыштанылганын организациалар турган бис.
1969 чылдын буудурулгелерин хуусаа бетинде кууес-дип база В. И. Ленинни төрттүнгенинен бээр 100 чыл онга төлөттиг ужуражыр дээр социалист чарыша ки-ришпишаша, типография коллектив шеф ажылын улам эки-жидер сорулганы салып алган.
В. ЧЕМОКОВ,
республика типографиясынын директору.

Кижизидилге ажылын кичээлгезге алыр

Таднын шолаларында өрөдилге-кижизидилге агай агыл элден экижидер дээрин түнелдер көргүсө. Вадим-ировка ортууш шоланын (ди-ректору Т. И. Агапова), Хову-Асы 8 чыл шоланын (ди-ректору З. И. Байкина) дээр өске-да башкылар коллективтеринин ажылы эки.
Район шолаларында ажыл-дап турар 314 башкыдан 42 кичи өрөдилгезин бедик дең-гээли чедип алган. Оларын арасында Н. В. Абдасова, А. С. Оюн (Бай-Хаак), М. А.

Пимина (Вадимировка), Е. Г. Иванова (Межегел), С. Т. Нордуп-оол (Успенка), С. Ф. Чылап, Г. М. Пимина (Кур-чер) дээр өске-даа мурун-чыларын аттары кирип тур-ар.
Шолаларын материалдыг баазы экижидер. Физика, химия болгаш биология каби-неттеринин дерелгези багай эвес. Өреникчилерин куш-ламыр кижизидилгезин эки-жидер чарып алган. Оларын арасында Н. В. Абдасова, А. С. Оюн (Бай-Хаак), М. А.

Пимина (Вадимировка), Е. Г. Иванова (Межегел), С. Т. Нордуп-оол (Успенка), С. Ф. Чылап, Г. М. Пимина (Кур-чер) дээр өске-даа мурун-чыларын аттары кирип тур-ар.
Шолаларын материалдыг баазы экижидер. Физика, химия болгаш биология каби-неттеринин дерелгези багай эвес. Өреникчилерин куш-ламыр кижизидилгезин эки-жидер чарып алган. Оларын арасында Н. В. Абдасова, А. С. Оюн (Бай-Хаак), М. А.

Зинаида Шомунова Надыл — Эзрин ортууш шолалары-нын эге класстарында орус дил башкылап турар. Кичээл-дерин ол бедик деңгээлге эрттирп, мурунчы арга-дуржул-ганы бодуну ажыл-ининге билилгиз ажылап келген. Куш-ажылы башкыларын мырмаш чал-чаа эгелзэн аныаи баш-кылар он арга-меге айтырар болза, оларга боттүг дузаны чедиреринге Зинаида Шомунова негелде белем. Он уду-туп турар класста шолалар эки өрөдилгезин, бедик сагыла-чурдуну класстарын бирээ.
ЧУРУКТА: Зинаида Шомунова Надылдын 3 «а» класста кичээл эрттирп турары.
С. МОНГАЛ,
В. КОНДРАШОВТУҢ фотозу

С. ТУШНОВ,
СЭП Тадны райкомунун пропаганда болгаш агитация киджизинин эрелекчизи.

